

Pedagógusjelöltek felkészítése hátrányos helyzetű tanulók integrált oktatására

A Szegedi Tudományegyetem és a Varga Tamás Általános Iskola együttműködése a TÁMOP 3.3.3-08/1-2009-0013 azonosítószámú, „Tanuljunk egymástól! Tanuljunk együtt” című projekt keretében

Összeállította: Fejes József Balázs

SZTE BTK Neveléstudományi Intézet

2011

Tartalom

A pályázat célkitűzései és háttere.....	3
A pályázat céljai	3
Az SZTE BTK Neveléstudományi Intézet hozzájárulása	3
A pályázat keretében történő együttműködés szakmai indokai	4
Az együttműködés előzményei – a Hallgatói Mentorprogram	5
A szakmai gyakorlatok alkalmassá tétele az integrált oktatásra való felkészítésre	6
A tanári mesterszak szerkezetének áttekintése a pályázat céljainak figyelembe vételével....	6
Elméleti kurzusok a pedagógia-pszichológia modulban	7
Szakmai gyakorlat	7
Általános (pedagógiai) gyakorlat	8
Összefüggő szakmai gyakorlat.....	11
Együttműködés a mentortanárokkal.....	14
Felhasznált irodalom	14

A pályázat célkitűzései és háttere

A pályázat céljai

A TÁMOP 3.3.3-08/1. pályázati kiírás célja olyan közoktatási intézményi hálózat kialakítása, amely hálózati tanulás és hospitáció révén hozzájárul a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók integrált oktatását segítő pedagógiai módszerek minél szélesebb körben történő alkalmazásához. Fő célja, hogy mind a pályán lévő pedagógusok, mind a pedagógushallgatók a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók integrált nevelését megvalósító iskolák (ügynevezett integrációs referencia intézmények) modell-értékű gyakorlati megoldásain keresztül betekintést nyerjenek olyan tevékenységekbe, amelyek kiemelt szempontként kezelik az esélyegyenlőséget, az egyenlő bánásmódot, valamint az Integrációs Pedagógiai Rendszeren alapuló fejlesztést a közoktatási intézmények szervezeti és pedagógiai átalakításában (*Pályázati felhívás TÁMOP 3.3.3-08/1., 2009*).

Az integrációs referencia intézmények kiválasztása, fejlesztése és szolgáltatási rendszerük kialakítása a hazai integráló iskolák minőségbiztosítási rendszerének létrehozását célozza. A halmozottan hátrányos helyzetű tanulók integrált nevelésében modell-értékű gyakorlatot folytató integrációs referencia intézmények horizontális együttműködéséből kialakuló kooperatív hálózat kialakítása a következőket foglalja magában: (1) a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók integrált – az Integrációs Pedagógiai Rendszernek megfelelő, vagyis IPR alapú – nevelésének elterjesztése, (2) az inkluzív és minőségi oktatást biztosító intézményi feltételek fejlesztése, valamint (3) a pedagógusképző felsőoktatási intézmények hallgatói számára az integrált nevelést megvalósító integrációs referencia intézmények gyakorló helyekként történő bevonása (*Pályázati felhívás TÁMOP 3.3.3-08/1., 2009*).

Az SZTE BTK Neveléstudományi Intézet hozzájárulása

A Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Neveléstudományi Intézete konzorciumi tagként vesz részt az „*Integrációs közoktatási referencia intézmények minőségbiztosítása, szakmai szolgáltató hálózatokkal történő együttműködésük támogatása*” címmel a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség által meghirdetett pályázat megvalósításában. Ennek keretében vállalta a pedagógusképzésben a hátrányos helyzetű tanulók integrációjának hangsúlyos megjelenítését, valamint az integrációs referencia intézmények pedagógusképző gyakorló iskolává válásának támogatását. E célokhoz a következő feladatok elvégzésén keresztül járul hozzá: (1) hospitálások és gyakorlatok szervezése az érintett intézményben, (2) a HEFOP 2.1.1. pályázat keretében kidolgozott kurzusok oktatása, továbbá (3) a gyakorlati képzés lehetőségeinek áttekintése az integrált oktatásra való felkészítés érdekében.

A pályázattal kapcsolatos feladatokat a Neveléstudományi Intézet részéről a következő személyek látják el:

- Molnár Edit Katalin (adjunktus, intézetvezető-helyettes)
- Fejes József Balázs (tanársegéd)
- Kasik László (tanársegéd)
- Csomorné Benkovics Ágnes (intézeti előadó)
- Molnár Katalin (irodavezető)

A pályázat keretében történő együttműködés szakmai indokai

A kedvezőtlen családi háttér és az iskolai sikertelenség kapcsolata jól dokumentált jelenség, a nemzetközi vizsgálatok szerint azonban ez az összefüggés hazánkban extrém mértékben érvényesül. A hátrányos helyzetű tanulók hátrányait iskolarendszerünk nem képes mérsékelni, sőt, tovább erősíti azokat, elsősorban a kedvezőtlen családi körülményekkel rendelkező tanulók egy iskolába, osztályba sűrítésén keresztül (OECD, 2001, 2004, 2007). A szelektivitás mérséklésére deszegregációs (pl. Fejes és Szűcs, 2009; Kerülő és Mayer, 2008; Nagy és Szűcs, 2007), integrációs törekvések indultak (Kézdi és Surányi, 2008), melyek egyértelműen az iskolák tanulói összetételének heterogenitása irányába mutatnak. Hasonló irányú kezdeményezések indultak meg a gyógypedagógiai ellátást igénylő, eddig elkülönítve oktatott tanulók egy részének esetében is (Papp, 2008; Torda, 2008).

Iskolarendszerünk szelektív, szegregáló mechanizmusainak hatásaitól nehéz elkülönítenünk a tanárképzés hiányosságaira visszavezethető problémákat, ugyanakkor nem kétséges, hogy a képzés jelenleg alig készít fel arra, hogyan lehet az eltérő társadalmi státuszú gyermekeket személyre szabott módon oktatni, különösképpen a szegényebb társadalmi rétegek gyakran súlyos tanulási problémákkal küzdő gyermekeit (Csapó, Fazekas, Kertesi, Köllő és Varga, 2006). A jelenlegi tanárképzési gyakorlatot tekintve további problémaként említhető, hogy a gyakorlóiskolák általában „elit” iskolák, melyek kevésbé alkalmasak a pedagógusjelöltek „átlagos” iskolákban történő munkájának megalapozására (Kárpáti, 2008). Ebből következően nem készíthet fel a „valóság sokknak” vagy „kritikus első év(ek)nek” nevezett jelenségre, amely arra utal, hogy a pedagógusképzés elméleti orientáltsága és steril körülményei után felkészületlenül éri a pályakezdő tanárokat az iskolai feladatok jó része (Nagy, 2004).

A kérdéskör fontosságát alátámasztja Varga Júlia (2009) kutatása is, mely arra hívja fel a figyelmet, hogy a pályakezdő pedagógusoknak leginkább a hátrányos helyzetű tanulókat az átlagosnál nagyobb arányban oktató intézményekben van esélyük elhelyezkedni. További adalékkal szolgál a témakört illetően Hermann Zoltán (2009) munkája, mely szerint fiatalabb tanáraink nemzetközi összehasonlításban lényegesen ritkábban támaszkodnak a korszerűbb, csoportmunkára épülő, a differenciált oktatás lehetőségeit felhasználó – a hátrányos helyzetű tanulók oktatásában központi jelentőségű – oktatási módszerekre.

A többségében hátrányos helyzetű roma tanulók esetében a pedagógusokkal (Nagy, 2002) és a pedagógusjelöltekkel készült felmérésekből (Géczi, Huszár, Sramó és Mrázik, 2002) egyaránt látható az igény az említett problémákra erőteljesebben fókuszáló tanárképzésre.

Tehát számos szakmai érv teszi indokolttá, hogy a pedagógusképzésben a korábbiaknál jóval nagyobb súlyt képviseljen a különleges bánásmódot igénylő – elsősorban hátrányos helyzetű, sajátos nevelési igényű és roma – tanulók integrációjával kapcsolatos elméleti és gyakorlati tudás.

Az együttműködés előzményei – a Hallgatói Mentorprogram

Az SZTE BTK Neveléstudományi Intézete több tanévre visszanyúló együttműködést ápol hódmezővásárhelyi és szegedi általános iskolákkal a hátrányos helyzetű és roma tanulók integrációja érdekében a Hallgatói Mentorprogram elnevezésű kezdeményezés keretében.

A Hallgatói Mentorprogram a szegedi deszegregációs intézkedés által a szegregált Móra Ferenc Általános Iskola megszüntetését kísérő problémák enyhítése érdekében indult. Az SZTE Neveléstudományi Intézete két helyi civil szervezettel karöltve pedagógusjelöltekből álló mentorhálózatot szervezett a szegedi befogadó iskolákban a 2007/2008-as tanévtől kezdődően (*Fejes és Szűcs, 2009*). A 2008/2009-es tanévben további, hasonló deszegregációs intézkedésben érintett hódmezővásárhelyi általános iskolák kapcsolódtak be a programba (*Nagy és Szűcs, 2007*).

A Hallgatói Mentorprogramban a Szegedi Tudományegyetem pedagógusjelöltjei önkéntesként segítik a hátrányos helyzetű tanulók szociális és tanulmányi integrációját az adott intézmények pedagógusainak irányításával. A tanév során a pedagógusjelöltjek heti 6-8 órát töltenek az iskolában. Feladataik közé a következő tevékenységek tartoztak: rendszeres találkozás a mentorált tanulókkal, helyzetük nyomon követése; korrepetálás; kapcsolattartás a mentorált tanulók szüleivel; a többségi tanulókkal közös programok szervezése; közös gondolkodás a tanulókkal, tanárokkal a felmerülő iskolai problémák megoldása érdekében; a programmal kapcsolatos adatgyűjtés, adminisztráció (*Balázs, 2011; Bereczky és Fejes, 2010; Szabó, 2009*).

A kooperáció keretében érintett intézményekben számos olyan innovatív megoldást alkalmaznak a pedagógusok a pedagógusjelöltek bevonásával (pl. kéttanítós modell), mely a tapasztalatok alapján jelentősen mértékben hozzájárulhat a pedagógusi pályára készülők megfelelő gyakorlati felkészítéséhez. Emellett megjegyezzük, hogy a pedagógusjelöltek egy része kifejezetten igényli a tanulói hátrányok kompenzálására fókuszáló gyakorlati képzést erőteljesebb megjelenítését képzésükben (*Szűcs és Fejes, 2010*).

A Hallgatói Mentorprogram keretében összegyűjtött tapasztalatok biztos alapot kínálnak a pedagógusjelöltek iskolai gyakorlati munkájának kialakításához, így jelen munka a továbbiakban számos esetben e tapasztalatokra támaszkva fogalmaz meg ajánlásokat a pedagógusjelöltek iskolai tevékenységeinek szervezésével és tartalmával kapcsolatban.

A szakmai gyakorlatok alkalmassá tétele az integrált oktatásra való felkészítésre

A tanári mesterszak szerkezetének áttekintése a pályázat céljainak figyelembe vételével

A tanári mesterszak modulokból áll, amelyek főbb jellemzőit az SZTE-t tekintve, valamint az egyes modulok esetében a pályázat megvalósításával kapcsolatos lehetőségeket a 1. táblázat foglalja össze. A tanári mesterszak négy modulja közül a *pedagógia-pszichológia modul* és az *összefüggő szakmai gyakorlat* kínál direkt módon lehetőségeket a pályázat céljainak megvalósításával kapcsolatosan. A következőkben e modulok keretei között oktatott kurzusok áttekintésével, majd az összefüggő szakmai gyakorlat során ajánlott tevékenységek összefoglalásával mutatjuk be a pedagógusjelöltek felkészítését a különleges bánásmódot igénylő tanulókkal kapcsolatos iskolai munkára.

1. táblázat. A pályázat céljainak megvalósítási lehetőségei a tanári mesterszak jellemzőit figyelembe véve

<i>A tanári mesterszak moduljainak főbb jellemzői¹</i>	<i>Megjegyzés a pályázat megvalósításával kapcsolatban</i>
A tanári előkészítő modul a pályaorientációt szolgálja, rendszerszemléletű és reflektív betekintést nyújt az iskola és a tanítás-tanulás világába. (Rendszerint BA/BSc képzés során elvégzik a tanári pályára készülők, de a tanári mesterképzés alatt is pótolható.)	Elsősorban elméleti jellegű kurzusokból áll, melyek általános jellegük miatt nem térhetnek ki a projekt céljaival kapcsolatos ismeretekre. Nem tartalmaz szakmai gyakorlatot. Az előzőekből következően jelen pályázat céljai szempontjából nem releváns.
A pedagógia-pszichológia modul a neveléshez és oktatáshoz szükséges háttérismereteket nyújt, általános tanári képességeket és motívumokat fejleszt, amelyek a tanári munka során a diákokkal, szülőkkel, kollégákkal, illetve az önfejlődésben lényegesek.	Az elméleti jellegű kurzusok közül több a pályázat céljaival összefüggő háttér-ismereteket nyújt (<i>Család és iskola, Egyenlőtlenségek és méltányosság az oktatásban, Sajátos nevelési igények, iskolai integráció</i> című kurzusok). Iskolai megfigyeléseket és az iskolai élet órán kívüli tevékenységeibe való bekapcsolódást is magába foglal (<i>A hatékony nevelés-oktatás feltételei</i> című kurzus), mely lehetőséget kínál jelen pályázat céljainak megvalósítására.
A szaktárgyi modulok elmélyítik a szakterületek ismeretét és feltárják, hogyan lehet a tanulókat az adott műveltségi körbe bevezetni. Az ezekbe a modulokba tartozó közoktatási gyakorlatok rövid, intenzív gyakorlati képzést adnak szakvezető segítségével.	Az adott szakképzettség területén végzett gyakorlatot jelent, így jelen pályázat megvalósításához indirekt módon járulhat csak hozzá (pl. tanulói különbségek kezelése az adott szakképzettség esetében).
Az összefüggő szakmai gyakorlat a képzés során tanult gyakorlatban való alkalmazásának megtanulására, begyakorlására és főként egy tantestület munkájába való beilleszkedésre, a tanórán kívüli feladatok és felelősség megismerésére teremt lehetőséget mentortanár segítségével.	10 hét, mely magában foglal hospitálást, szakképzettségenként heti 3-5 óra tanítást/foglalkozást, a tanítási órán kívüli iskolai feladatok ellátását, az adatgyűjtés, tapasztalatszerzés szakszerű dokumentálását. Számos lehetőséget kínál a pályázat céljainak megvalósítására.

¹ Forrás: A tanári mesterszak szerkezete. A hatályos jogszabályok alapján összeállította Molnár Edit Katalin.
http://www.edu.u-szeged.hu/nt/hu/sites/default/files/A%20tanari%20mesterszak%20felepitese%20leiras%20es%20tablazatok_100823.pdf

Elméleti kurzusok a pedagógia-pszichológia modulban

A pedagógia-pszichológia modul elméleti jellegű, a pályázat céljaihoz köthető kurzusai közül egy kötelező és egy kötelezően választhatót kell teljesíteniük a pedagógusjelölteknek. E kurzusok tartalmának alapját a HEFOP 2.1.1 keretében kidolgozott programcsomagok közül a következők jelentik: (1) *Pedagógusok és szülők együttműködése*, (2) *Az egyenlőtlenségek hatása a gyerekek fejlődésére*, (3) *Integrációs pedagógiai helyzetgyakorlatok*. Az összefüggő szakmai gyakorlat megkezdéséhez e kurzusok teljesítése kötelező. A kurzusok a Neveléstudományi Intézet az alábbi címekkel hirdeti: (1) *Család és iskola*, (2) *Egyenlőtlenségek és méltányosság az oktatásban*, (3) *Sajátos nevelési igények, iskolai integráció*. A *Család és iskola* címet viselő kurzus minden pedagógusjelölt számára kötelező, e mellett az *Egyenlőtlenségek és méltányosság az oktatásban* és a *Sajátos nevelési igények, iskolai integráció* címet viselő kurzusok egyike kötelezően teljesítendő. Tájékoztatásul itt az akkreditációs anyagból² átemelt rövid összefoglalásokat szerepeltetjük.

A *Család és iskola* című kurzus főbb témakörei: a család és az iskola kapcsolatának jelentősége; a kapcsolattartás tartalma, formái a mikrotársadalom felé nyitott iskolában; a szülőket a nevelési folyamatba bevonó, a tanulási és magatartási problémákat a családdal és a társadalmi mikrokörnyezettel együttműködve megoldó pedagógiai módszerek ismerete.

Az *Egyenlőtlenségek és méltányosság az oktatásban* című kurzus főbb témakörei: az igazságosság, az egyenlőség és a méltányosság alapelveivel és iskolai érvényesítésével kapcsolatos ismeretek; az iskola feladatai és lehetőségei az esélyegyenlőség csökkentésében és a társadalmi kohézió fejlesztésében; a hátrányos társadalmi helyzetből, a szegénységből, az előítéletekkel övezett kisebbségi létből fakadó nehézségek és az iskolai kudarc közötti általános összefüggések, az ezzel kapcsolatos konkrét kutatási eredmények ismerete.

A *Sajátos nevelési igények, iskolai integráció* című kurzus főbb témakörei: a speciális nevelési szükségletek okainak, fokozatainak ismerete; a pedagógus feladatai a hátrányos, a veszélyeztetett helyzetben levő, az előítéletektől sújtott, valamint a sajátos nevelési igényű tanulókkal kapcsolatban; a hátrányok csökkentését célzó, tudományosan megalapozott pedagógiai eljárások ismerete; a befogadó pedagógia elvei, az együttnevelés gyakorlati megvalósítása, az integrált oktatás módszereinek és a lemaradó tanulók egyéni fejlesztési technikáinak ismerete.

Szakmai gyakorlat

Az SZTE-n a tanári mesterképzés a szakmai gyakorlat három különböző formáját foglalja magában, mely a fokozatosságot szem előtt tartva egyre több és komplexebb iskolai feladatok elvégzését követeli meg a pedagógusjelöltektől. A szakmai gyakorlatok céljai a következők:³

- A **pedagógia-pszichológia modul** részeként az általános (pedagógiai) gyakorlat célja az elméleti kurzusok során tanult jelenségek megismerése a gyakorlatban, az iskola világában. A hallgatók a tanórai folyamatok megfigyelése során szereznek tapasztalatokat, és kapnak megerősítést a pedagógiai és pszichológiai ismeretek

² Forrás: Az SZTE tanári mesterszakjának hatályos képzési és kimenetei követelményei alapján a Neveléstudományi Intézet által készített akkreditációs anyag.

³ Forrás: Szakmai gyakorlat a tanári mesterképzésben a Szegedi Tudományegyetemen. Szegedi Tudományegyetem Pedagógusképzési Bizottsága 2010. február 3.
<http://www.edu.u-szeged.hu/nt/hu/sites/default/files/szakmaigyakrszab0216.pdf>

gyakorlati alkalmazásában. (Részletes kifejtését a pályázat céljaihoz illeszkedően az „Általános (pedagógiai) gyakorlat” című alfejezetben tesszük meg.)

- A **szaktárgyi modulok** részeként a csoportos gyakorlat gyakorlóiskolában mentortanár irányításával történik. Komplex, önálló feladatokon keresztüli ismerkedést jelent a tanári munkával és tapasztalatgyűjtést a szaktárgy tanításában. A tanítási gyakorlat fokozatos átmenetet képez a pedagógiai, pszichológiai gyakorlatok és az összefüggő szakmai gyakorlat között.
- Az **összefüggő szakmai gyakorlat** célja az elméleti és a gyakorlati tudás integratív kezelése, összekapcsolása a pedagógiai munka során, az iskola és benne a tanár komplex oktatási-nevelési feladatrendszerének elsajátítása, az iskolát körülvevő társadalmi környezet megismerése. (Részletes kifejtését a pályázat céljaihoz illeszkedően az „Összefüggő szakmai gyakorlat” című alfejezetben tesszük meg.)

Mivel a csoportos gyakorlat fókuszában az adott szaktárgy tanítása áll, a pályázat céljainak megvalósítására az általános (pedagógiai) gyakorlat és az összefüggő szakmai gyakorlat kínál lehetőséget.

A gyakorlatok tapasztalataiból és fontosabb dokumentumaiból a pedagógusjelölteknek a szakdolgozat elemeként a képzési és kimeneti követelményekben meghatározott kompetenciákban történt tanári fejlődést bemutató portfóliót kell készíteniük.

Általános (pedagógiai) gyakorlat

A pedagógia-pszichológia modul részeként *A hatékony-nevelés-oktatás feltételei* című kurzushoz kapcsolódóan teljesítik az általános gyakorlatot a pedagógusjelöltek. E tárgy jelentős mértékben támaszkodik a Neveléstudományi Intézet oktatóinak pedagógusképzésben szerzett korábbi tapasztalataira (pl. *Józsa, Nagyné és Zsolnai, 2001; Zsolnai és Szenes, 1996*), az általuk kidolgozott segédanyagokra (pl. *Lesznyák, 2005; Nagyné, 2003*), valamint a Hallgatói Mentorprogram működése során, illetve jelen pályázat keretében a pedagógusokkal folytatott konzultációkra. E kurzus lehetőséget kínál a pedagógusjelöltek számára gyakorlati tevékenységek végzésére az integrációs referencia intézményekben, így e tárgy tartalmát és követelményeit összehangoltuk a pályázat céljaival. A továbbiakban részletesen ismertetjük a kurzust és bemutatjuk, hogyan illeszkedik a pályázat céljaihoz.

A kurzus célja

A hatékony-nevelés-oktatás feltételei című kurzus célja, hogy a résztvevők a már meglévő általános pedagógiai és pszichológiai elméleti ismereteiket és gyakorlati tapasztalataikat az iskolai élet jelenségeinek megfigyelése és elemzése segítségével mélyítsék, gazdagítsák, reflexiójuk és önreflexiójuk fejlődjön. Ez azt jelenti, hogy a pedagógusjelöltek megteszik első lépéseiket a professzionális pedagógussá válás útján: vagyis legyenek képesek az iskolai szituációkban a pedagógusi attitűd felvételére, a pedagógiai történések alapos elemzésére, a hatékony tanári módszerek megismerésére, a reflexió és az önreflexió alkalmazására. Nekik tehát ez a kurzus a tanári pályára való gyakorlatközpontú felkészítés egyik eleme, amely betekintést nyújt az iskolai élet és a pedagógusszakma világába, lehetőséget teremt az iskolai nevelőmunka minél több szeletének aktív megismerésére, a gyerekekkel való közvetlen találkozásra, az elméleti ismeretek alkalmazására, értelmezésére az iskolai tapasztalatok alapján.

A kurzus menete

A gyakorlathoz szükséges elméleti ismeretek feldolgozása, közös megbeszélése, az iskolai tevékenységek előkészítése, illetve az iskolai tapasztalatok elemzése egyetemi

foglalkozásokon történik, míg az iskolai tevékenységek az integrációs referencia intézményben.

1-7. hét: egyetemi foglalkozások: felkészülés.

- Az iskolai gyakorlatot előkészítő foglalkozás: célok, feladatok, követelmények ismertetése.
- Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága: tanár-diák kommunikáció, a tanulók társas kapcsolatai.
- A tanulási motiváció, a tanár és a tanuló motiváltsága, a tanulási motívumok fejlesztése, a tanulás eredményességét befolyásoló tényezők, a családi háttér.
- Prevenációs és korrekciós eljárások a fegyelmezett tanítási-tanulási körülmények biztosítása érdekében. Az önfegyelemre nevelés módszerei.
- Hátrányos helyzet, sajátos nevelési igény, veszélyeztetettség fogalma, a szegregáció és integráció értelmezése.
- Néhány aktuális kérdés az iskolai munkával kapcsolatban.
- A reflektív gondolkodás jelentősége. A megfigyelés mint módszer, a megfigyelés technikai és szempontjai. A tanórai hospitálás szempontjainak megbeszélése.

*8-11. hét: Iskolai gyakorlat, tartalma az **Iskolai gyakorlat tevékenységei** alponban. Az iskolai gyakorlat ideje alatt az aktuális kérdések megbeszélése egyéni, illetve kiscsoportos konzultáció keretében történhet.*

12-13. hét. Csoportos beszámolók az iskolai gyakorlaton tapasztaltakról. 10 perces csoportos prezentációk a főbb tapasztalatokról és tanulságokról; közös megbeszélés.

Az iskolai gyakorlat tevékenységeiről általában

A tanárjelöltek az iskolában egy-egy mentortanár mellé vannak beosztva. Egy mentortanárhoz lehetőség szerint ne kerüljön háromnál több tanárjelölt. Az iskolai gyakorlat **elsősorban pedagógiai célzatú, nem szaktárgyi**. Ezért a mentortanár és a pedagógusjelölt eltérő szakos is lehet. A pedagógusjelölt iskolai munkájának részleteit a következőkben ismertetett szempontok figyelembe vétele mellett a mentortanár határozza meg.

Az iskolai tevékenységek elszámolásakor a tanóra egy órának számít, a tanórán kívüli tevékenységekből a teljesített 60 perc számít egy órának. (Tehát pl. 15 perces folyosóügyeletekből 4 db.) Annak érdekében, hogy a diákok a tanári munka minél több szeletével megismerkedjenek, egy típusú tevékenységből 3 óránál több akkor sem számolható el, ha a tényleges időtartam meg is haladta azt.

Tanóra megfigyelése (5 óra)

Tanórák aktív megfigyelése és a megfigyelések rögzítése **előre meghatározott, a Segédanyagból kiválasztott, konkrét szempontok** segítségével (l. *Nagyné, 2003*). A tanárjelölt 5 tanítási órát hospitáljon, (lehetőség szerint) a mentortanáránál. A hospitálás előtt az órát tartó tanárral beszélje meg a célokat, az óra szerepét az oktatás-nevelés folyamatában, az óra után tartsanak elemző megbeszélést. Mivel a hospitálás nem szakmai, a megbeszélés is a Segédanyag kiválasztott témaköreire összpontosítson. Az órák között lehetőség szerint legyen osztályfőnöki óra is.

Egyéb iskolai tevékenységek (10 óra)

Az iskola alapidokumentumainak megismerése kötelező feladat, de a 10 órából **legfeljebb 2 óra** teljesíthető e módon. Az iskola működésének alapidokumentumai alatt a következőket értjük: alapító okirat, pedagógiai program, szervezeti és működési szabályzat, házirend,

intézményi minőségirányítási program, kollektív szerződés (ha működik szakszervezet az intézményben) honlap, házirend, naplók.

Az iskola lehetőségeit figyelembe véve minél több, a tanári munkához kapcsolódó, nem tantermi tevékenység megismerése. Néhány példa:

- tanórán kívüli tevékenységek szervezése, megvalósítása (pl. kirándulás; iskolabál; tanári folyosó-, udvari-, menzaügyelet, iskolai műsor vagy vetélkedő szervezése, színjátszó kör, stb.).
- szakköri munka, napközis feladatok ellátása, versenyelőkészítő-foglalkozás, korrepetálás, szabadidős foglalkozás megtartása.
- munkaközösségi, nevelőtestületi, szülői értekezleten, minőségi kör, ad hoc csoport munkájában, partneri igények elemzését, intézményi önértékelést végző csoport munkájában való részvétel (időtartamától függően 1 vagy 2 órának számít)
- 1 db fogadóórán vagy szülői értekezleten való részvétel (időtartamától függően 1 vagy 2 órának számít)
- dolgozatjavítás, gyakorló feladatsorok készítése, tanórai tevékenység anyagának elkészítése, kísérlet előkészítése stb.
- amennyiben a diákot a mentortanár erre felkészültnek ítéli, tanulócsoporthoz (vagy egy-két tanuló) számára szakköri, verseny-előkészítő foglalkozást, korrepetálást, tantárgyhoz nem kötődő nevelési célú, szabadidős foglalkozást tarthat
- tanári adminisztrációs feladatok ellátása: naplók; anyakönyveknek; bizonyítványok, ellenőrző könyvek szerkezete, vezetése; záradékok megismerése.

A kurzus teljesítésének feltételei, értékelése

A kurzus teljesítéséhez szükséges hallgatói produktumokat és azok értékelési szempontjait a 2. táblázat foglalja össze, azon pedagógusjelöltekre vonatkozóan, akik öt féléves képzésben vesznek részt és a mintatanterv szerint, a tanítási gyakorlat előtt veszik fel a kurzust.

2. táblázat. A hatékony nevelés-oktatás feltételei című kurzus értékelésének részletei

Produktum megnevezése	Produktum leírása	Értékelési szempontok
A szemináriumi foglalkozásokon mutatott aktivitás	Az egyetemi foglalkozások látogatása (legfeljebb 2 hiányzás megengedett). Órai aktív részvétel legalább az órák 80%-án.	Az órai diszkusszióhoz való hozzájárulás szintje (aktív figyelem; kérdések, kiegészítések relevanciája)
Téma feldolgozása és bemutatása csoportmunkában	Az előkészítő egyetemi foglalkozások egyikére 4-5 fős munkacsoportban fel kell dolgozni valamely foglalkozáshoz kötődően egy témáját.	Tartalmi relevancia, a közönségre irányuló figyelem, szakszerűség, előadásmód, szemléltetés/példák alkalmazása, időtartás, munkamegosztás
Az iskolai tanórán kívüli tevékenységekről készített napló	A min. 10 órában végzett tevékenységek fajtája, ideje, összegzése. A mentortanár aláírásával igazolja és az iskola pecsétjével hitelesíti, amennyiben a tényekkel egyezően találja.	Áttekinthetőség, teljesség
Az óralátogatásokon készült megfigyelési jegyzőkönyv	A megfigyelt 5 tanórán a kiválasztott szempontok szerint gyűjtött információ.	A választott szempontok relevanciája, következetessége, szakszerűség, áttekinthetőség, elmélet és gyakorlat összekapcsolása (plágium kerülése)
Az iskolai gyakorlatról készített esszé	A tapasztalatokról és tanulságokról reflektív összegzés és értékelés. Kb. 9000 leütés	Elemző, értékelő jelleg, elmélet és gyakorlat összekapcsolása (plágium kerülése)
Az iskolai megfigyelések tanulságainak bemutatása	A főbb tapasztalatok, tanulságok megosztása 10 perces prezentációban.	Tartalmi relevancia, szakszerűség, előadásmód (plágium kerülése)

Összefüggő szakmai gyakorlat

Az összefüggő szakmai gyakorlat féléves gyakorlat, mely mentortanár és felsőoktatási tanárképző szakember (gyakorlatvezető oktató) folyamatos irányítása mellett közoktatási intézményben végzett, összefüggő, a képzés utolsó félévében folyó egyéni gyakorlat. A gyakorlat ideje 10 hét, amely magában foglalja a hospitálást, a tanári kompetenciák fejlesztési terve alapján megtervezett, szakképzettségenként heti 3-5 óra (maximum heti 10 óra) tanítást/foglalkozást, a tanítási órán kívüli iskolai feladatok ellátását, az adatgyűjtés, tapasztalatszerzés szakszerű dokumentálását.⁴

Az összefüggő szakmai gyakorlat során az iskolában elvégzendő feladatok, tevékenységek körét a 3. táblázat foglalja össze. A Hallgató Mentorprogram tapasztalatai alapján az egyes tevékenységcsoportokhoz konkrét feladatokat ajánlunk, melyeket a 4. táblázat szemléltet.

3. táblázat. Az összefüggő szakmai gyakorlat során az iskolában elvégzendő feladatok, tevékenységek⁵

A) A szaktárgy tanításához kapcsolódó tevékenységek
<ul style="list-style-type: none">• Szakképzettségenként heti 3-5 óra tanítás.• Hospitálás a mentor óráin és más szakórákon.• Felkészülés az órákra, az órákat követi önelemzés-önértékelés, gyakorlatvezető mentori megbeszélés.• Tanítási órán kívüli, de a szaktárgy tanításához szorosan kapcsolódó iskolai feladatok ellátása. (Pl. tehetséggondozás, felzárkóztatás; szakköri jellegű, ill. fakultatív foglalkozások hospitálása és levezetése; sajátos nevelési igényű tanulókkal, hátrányos helyzetű tanulókkal való bánásmód megismerése; egyéni foglalkozáson, projekt munkában való részvétel, a művészeti tanárképzésben kották gyűjtése, darabok kiválasztása stb.)• A szaktárgy oktatását segítő pedagógiai tevékenységek, szolgáltatások megismerése és végzése. (Pl. ellenőrző feladatsorok összeállítása, tanulási segédletek, szemléltető anyagok készítése, összegyűjtése, szaktárgyi versenyek szervezésében való aktív részvétel stb.)
B) Szaktárgy tanításán kívüli oktatási, nevelési tevékenységek
<ul style="list-style-type: none">• Hospitálás nem szaktárgyi órákon.• Osztályfőnöki jellegű tevékenységek.• Iskolai rendezvényeken való részvétel, illetve közreműködés azok szervezésében, lebonyolításában (versenyek, ünnepélyek, a művészeti tanárképzésben tanszaki hangversenyek, szaktárgyi versenyek; kirándulások, szülői, tantestületi, munkaközösségi értekezletek stb.).• Egy-egy tanuló életútjának, családi hátterének, iskolai pályájának mélyebb megismerése.• Mérés, értékelés, minőségbiztosítás a gyakorlatban (országos kompetenciamérés, belső mérések, vizsgarendszer).• Az ifjúságvédelem, dropprevenció, mentálhigiéne, iskolai agresszió, konfliktuskezelés, helyi gyakorlatának megismerése, segítése.• Sajátos nevelési igényű, hátrányos helyzetű tanulókkal, kisebbségi csoportokkal való bánásmód megismerése, a segítő attitűd, az empátia, tolerancia, előítéletek helyzetei stb.
C) Az iskola, mint szervezet és támogató rendszereinek megismerése
<ul style="list-style-type: none">• Az intézmény működését meghatározó legfontosabb törvényi, rendeleti háttér, a fenntartói irányítás és az intézményi belső szabályozás dokumentumainak megismerése.• Az iskola szervezeti felépítése, működési rendje. (SZMSZ, házirend, munkaterv stb.)• Az iskola pedagógiai programja, a fejlesztési irányok, pályázatok, a szakmai munka tervezésének tanévi elemei (munkaközösségi munkaterv, továbbképzési program stb.).• Az intézmény minőségirányítási rendszere.• Az iskola, a család és a helyi közösségek kapcsolata, az együttműködés formái (iskolaszék, szülői munkaközösség stb.)• Támogató, segítő rendszerek, szakmák megismerése (nevelési tanácsadó, fejlesztő pedagógus, iskolapszichológus, helyi és regionális szakmai szervezetek stb.)

⁴ Forrás: Szakmai gyakorlat a tanári mesterképzésben a Szegedi Tudományegyetemen. Szegedi Tudományegyetem Pedagógusképzési Bizottsága 2010. február 3.

<http://www.edu.u-szeged.hu/nt/hu/sites/default/files/szakmaigyakszab0216.pdf>

⁵ Forrás: Szakmai gyakorlat a tanári mesterképzésben a Szegedi Tudományegyetemen. Szegedi Tudományegyetem Pedagógusképzési Bizottsága 2010. február 3.

<http://www.edu.u-szeged.hu/nt/hu/sites/default/files/szakmaigyakszab0216.pdf>

4. táblázat. A pedagógusjelöltek bevonásának lehetőségei az iskolai munkába a Hallgatói Mentorprogram tapasztalatai alapján

Tevékenységszempontok	Konkrét tevékenységek
A) A szaktárgy tanításához kapcsolódó tevékenységek	<ul style="list-style-type: none"> • duálóra (kéttanítós modell alkalmazása) • pedagógiai asszisztensi feladatok ellátása (pl. tanóra előkészítése, tanórai munka, tanulói csoportok munkájának segítése) • részvétel a magántanulók oktatásában • projektnapok megvalósítása (pl. szelektív hulladékgyűjtés, multikulturális nevelés, egészségnap, öko-nap) • felkészítés tanulmányi versenyre • délutáni tehetséggondozó foglalkozások • délutáni felzárkóztató foglalkozások • dolgozatok, házi feladatok javítása • játékos fejlesztő foglalkozások (pl. keresztrejtvény, saját készítésű játékok, társasjátékok, számítógépes játékok és fejlesztő programok segítségével) • szövegértés gyakoroltatása a szaktárgynak és a tanuló érdeklődésének megfelelően kiválasztott szövegeken keresztül • napközis foglalkozások, tanulószobai munka támogatása • képességfelmérésben, egyéni fejlesztési terv kidolgozásában részvétel • természettudományos kísérletek bemutatása • a tananyag (pl. kötelező olvasmányok) feldolgozásának támogatása filmek segítségével
B) Szaktárgy tanításán kívüli oktatási, nevelési tevékenységek	<ul style="list-style-type: none"> • részvétel iskolai rendezvényeken, ünnepeken, vetélkedőkön (pl. zsűrizés) • vetélkedők szervezése és lebonyolítása (pl. játékos gyermeknapi verseny, sakk bajnokság) • sporttevékenységeken való részvétel (pl. edzések szervezése, lebonyolítása, bíráskodás versenyeken) • a pedagógusjelöltek érdeklődésére, speciális tudására alapozó foglalkozások (pl. társastánc tanítása, film szakkör) • integrált körülmények között szervezett rendszeres kreatív foglalkozások (pl. kézműves foglalkozások, fotószakkör, filmkészítés, origami, gyöngyfüzés, üvegfestés) • integrált körülmények között szervezett önismereti és csapatépítő foglalkozások • integrált körülmények között szervezett vetélkedők • készségfejlesztő foglalkozások (pl. tanulásmódszertan) • felkészítés ünnepekre (pl. farsangi állarc, adventi koszorú, karácsonyi üdvözlőlapok készítése, húsvéti tojásfestés, anyák napi műsor, ballagás) • filmklub • részvétel osztálykiránduláson kísérőtanárként • kiállítások látogatása • ebédeltetés • ügyelet az udvaron • iskolaújság készítése • kirándulások szervezése • felkészítés rendezvényekre (pl. bábszínház, Roma ki mit tud)
C) Az iskola, mint szervezet és támogató rendszereinek megismerése	<ul style="list-style-type: none"> • részvétel tantestületi értekezleten • részvétel szülői értekezleten, fogadóórán • részvétel az Integrációs Pedagógiai Rendszer működtetésével kapcsolatos megbeszéléseken • részvétel Integrációs Pedagógiai Rendszerrel összefüggésben a tanulók háromhavi értékelésén • családlátogatás, kapcsolattartás a szülőkkel • kíséret (pl. városi rendezvények, logopédiai vizsgálat, nevelési tanácsadó) • pályaválasztásban segítség • együttműködés az iskola partnereivel (pl. részvétel tanodai rendezvények szervezésében, tanulók toborzásában)

A különleges bánásmódot igénylő tanulók igényeire való érzékenyítés egyik lehetséges módja néhány (2-4 fő) e körbe sorolható tanuló mélyebb megismerése, valamint e tanulók nevelésébe való bekapcsolódás. Így javasolható néhány különleges bánásmódot igénylő tanuló kiválasztás abból az osztályból, melyben a pedagógusjelölt heti rendszerességgel tanít, és az adott hallgató összefüggő szakmai gyakorlata során az iskolában elvégzendő feladatok, tevékenységek oly módon történő szervezése, mely lehetőséget kínál e tanulók megismerésére, személyiségfejlődésük segítésére. Ennek fényében az iskolában elvégzendő feladatok néhány lehetséges megoldását szemlélteti a 5. táblázat.

5. táblázat. A különleges bánásmódot igénylő tanulók igényeire való érzékenyítés néhány lehetséges szervezési módja az iskolában elvégzendő feladatok figyelembevételével

<i>Néhány iskolában elvégzendő feladat</i>	<i>Az érzékenyítés lehetséges szervezési módjai</i>
A) A szaktárgy tanításához kapcsolódó tevékenységek	
Szakképzettségenként heti 3-5 óra tanítás.	Néhány különleges bánásmódot igénylő tanuló kiválasztása.
Hospitálás a mentor óráin és más szakórákon.	A kiválasztott tanulók munkájának nyomon követése szakórákon.
Felkészülés az órákra, az órákat követő önelemzés-önértékelés, gyakorlatvezető mentori megbeszélés.	A kiválasztott tanulók teljesítményének kiemelt kezelése.
Tanítási órán kívüli, de a szaktárgy tanításához szorosan kapcsolódó iskolai feladatok ellátása.	A kiválasztott tanulók által látogatott foglalkozások hospitálása, valamint számukra foglalkozások vezetése.
B) Szaktárgy tanításán kívüli oktatási, nevelési tevékenységek	
Hospitálás nem szaktárgyi órákon.	A kiválasztott tanulók munkájának nyomon követése nem szaktárgyi órákon.
Osztályfőnöki jellegű tevékenységek.	A kiválasztott tanulók életútjának, családi hátterének, iskolai pályájának, közösségben elfoglalt helyének mélyebb megismerése. Részvétel szülői értekezleten, fogadóórán, családlátogatáson.
Az ifjúságvédelem, drogvédelem, mentálhigiéne, iskolai agresszió, konfliktuskezelés, helyi gyakorlatának megismerése, segítése.	A kiválasztott tanulók felsorolt témákkal kapcsolatos hátterének megismerése.
Sajátos nevelési igényű, hátrányos helyzetű tanulókkal, kisebbségi csoportokkal való bánásmód megismerése, a segítő attitűd, az empátia, tolerancia, előítéletek helyzetei stb.	A kiválasztott tanulók helyzetét előnyösen befolyásoló foglalkozások hospitálása, valamint számukra foglalkozások vezetése.
C) Az iskola, mint szervezet és támogató rendszereinek megismerése	
Az iskola pedagógiai programja, a fejlesztési irányok, pályázatok, a szakmai munka tervezésének tanévi elemei (munkaközösségi munkatervek, továbbképzési program stb.).	A különleges bánásmódot igénylő tanulókat érintő pályázatok megismerése. A kiválasztott tanulók IPR pályázathoz kapcsolódó dokumentumainak megismerése (háromhavi értékelés, egyéni fejlesztési terv).
Támogató, segítő rendszerek, szakmák megismerése (nevelési tanácsadó, fejlesztő pedagógus, iskolapszichológus, helyi és regionális szakmai szervezetek stb.)	A kiválasztott tanulókkal kapcsolatos munka megismerése a felsoroltakkal kapcsolatban.

Együttműködés a mentortanárokkal

Az általános (pedagógiai) gyakorlat feladatait a szemináriumok vezetői állítják össze, a lebonyolítást pedig a mentortanárokkal egyeztetik. A pedagógusjelöltek konkrét iskolai tevékenységeit e gyakorlat során az előzetes egyeztetéseknek megfelelően a mentortanárok választják meg. Az összefüggő szakmai gyakorlat tevékenységeit az iskolai lehetőségektől függően a mentortanárok határozzák meg a képzési és kimeneti követelményeknek,⁶ valamint az SZTE szabályzatának⁷ megfelelően.

Az iskolai gyakorlatok hatékony megvalósításához a mentortanár és felsőoktatási tanárképző szakember (gyakorlatvezető oktató) folyamatos kapcsolattartása nélkülözhetetlen. A kapcsolattartás, egyeztetés jelen pályázat céljainak elérése érdekében csoportos konzultációk által valósult meg, amelyek a következő témaköröket érintették:

- A tanárképzés szerkezete az SZTE-n
- A pedagógusjelöltek előzetes tudása képzésük különböző szakaszaiban
- A mentortanár szerepe a szakmai szocializációban
- A mentortanár feladatai
- A mentortanár és a pedagógusjelöltek kiscsoportos megbeszéléseinek fontosabb témái
- Az iskolai tevékenységek során használt dokumentumok
- A pedagógusjelöltek előzetes tudásának folyamatos értékelése
- A pedagógusjelöltek által végzett tevékenységek folyamatos értékelése
- A közoktatás jogi környezetének nyomon követése, a változások figyelembe vétele
- Az egyetemi naptár és a tanév rendjének áttekintése
- Állandó és időszakos iskolai események, melyek lehetőséget kínálnak a pedagógusjelöltek számára az iskolai élet minél több lényeges szeletének megismerésére

A konzultációk során megfogalmazott javaslatok egyrészt folyamatosan beépülnek a pályázat céljaihoz kötődő elméleti jelegű egyetemi kurzusok anyagába és az egyéni felkészülését segítő bibliográfiába, másrészt a pedagógusjelöltek számára felkínált iskolai tevékenységekben, valamint a mentortanárokkal folytatott kiscsoportos megbeszélések témáiban öltenek testet.

Felhasznált irodalom

- Balázs Ákos (2011): A szegedi Hallgatói Mentorprogram. *Tani-tani Online*. 2011. 05. 23-i megtekintés, http://tani-tani.info/a_szegedi_hallgatoi_mentorprogram
- Bereczky Krisztina és Fejes József Balázs (2010): Pedagógusok nézeteinek és tapasztalatainak vizsgálata egy deszegregációs intézkedéssel összefüggésben. *Magyar Pedagógia*, **110**. 4. sz. 329–354.
- Csapó Benő, Fazekas Károly, Kertesi Gábor, Köllő János és Varga Júlia (2006): A foglalkoztatás növelése nem lehetséges a közoktatás átfogó megújítása nélkül. *Élet és Irodalom*, november 17. 8.
- Fejes József Balázs és Szűcs Norbert (2009): Hallgatói Mentorprogram. A szegedi deszegregációt támogató pilot program első évének tapasztalatai. *Új Pedagógiai Szemle*, **59**. 2. sz. 61–75.
- Géczi János, Huszár Zsuzsanna, Sramó András és Mrázik Julianna (2002): A romákkal kapcsolatos beállítódás vizsgálata tanárjelöltek körében. *Magyar Pedagógia*, **102**. 1. sz. 31–62.

⁶ Forrás: 15/2006. (IV. 3.) OM rendelet az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0600015.OM

⁷ Forrás: Szakmai gyakorlat a tanári mesterképzésben a Szegedi Tudományegyetemen. Szegedi Tudományegyetem Pedagógusképzési Bizottsága 2010. február 3. <http://www.edu.u-szeged.hu/nt/hu/sites/default/files/szakmaigyakrszab0216.pdf>

- Hermann Zoltán (2009): A tanítással kapcsolatos felfogás és a tanítási gyakorlat életkor szerinti különbségei nemzetközi összehasonlításban. In: Fazekas Károly (szerk.): *Oktatás és foglalkoztatás*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest. 83–103.
- Józsa Krisztián, Nagy Lászlóné és Zsolnai Anikó (2001): Lépések egy gyakorlatorientált tanárképzés irányába. *Új Pedagógiai Szemle*, **51**. 6. sz. 25–32.
- Kárpáti Andrea (2008): Tanárképzés, továbbképzés. In: Fazekas Károly, Köllő János, Varga Júlia (szerk.): *Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért*. 193–217.
- Kerülő Judit (2008): Az integráció és szegregáció kérdése egy iskolabezárás kapcsán. *Új Pedagógiai Szemle*, **58**. 2. sz. 12–29.
- Kerülő Judit és Mayer József (2008): Méltányosság – befogadás. In: Krémó Anita (szerk.): *Oktatás és képzés 2010. Műhelybeszélgetések 2007*. Oktatási és Kulturális Minisztérium, Budapest. 54–74.
- Kézdi Gábor és Surányi Éva (2008): *Egy sikeres iskolai integrációs program tapasztalatai*. Educatio, Budapest.
- Lesznyák Márta (2005): *Útmutató az általános pedagógiai gyakorlatban résztvevő mentortanárok számára*. SZTE, Neveléstudományi Tanszék. Kézirat.
- Nagy Judit és Szűcs Norbert (2007): A „Hódmezővásárhelyi Modell” (Az oktatási struktúra átalakítása a hátrányos helyzetű csoportok iskolai sikeressége érdekében). *Háló: a Szociális Szakmai Szövetség hírlevele*, **13**. 9. sz. 11.
- Nagy Lászlóné (2003): *Segédanyag a tanórai megfigyelésekhez. A tanár szakos hallgatók részére*. JATEPress, Szeged.
- Nagy Mária (2002): Cigány tanulók az iskolában. A tanárok beszélnek. *Magyar Pedagógia*, **102**. 3. sz. 301–331.
- Nagy Mária (2004): Pályakezdés, mint a pedagógusképzés középső szakasza. *Educatio*, **13**. 3. sz. 375–390.
- OECD (2001): *Knowledge and skills for life. First result of OECD Program for International student assesment (PISA)*. OECD, Párizs.
- OECD (2004): *Learning for Tomorrow's World – First Results from PISA 2003*. OECD, Párizs.
- OECD (2007): *PISA 2006. Science competencies for tomorrow's world. Volume 1: Analyses*. OECD, Párizs.
- Pályázati felhívás TAMOP 3.3.3-08/1. (2009): Integrációs közoktatási referencia intézmények minőségbiztosítása, szakmai szolgáltató hálózatokkal történő együttműködésük támogatása.
- Papp Gabriella (2008): Az enyhén értelmi fogyatékos gyermekek integrált oktatása, nevelése hazánkban. In: Szabó Ákosné (szerk.): *Tanulmányok a tanulásban akadályozottak pedagógiája és határtudományai köréből*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest. 215–224.
- Szabó Diána (2008): Integrált diákok mentorálása. *Fejlesztő Pedagógia*, **19**. 6. sz. 77–82.
- Szűcs Norbert és Fejes József Balázs (2010): A deszegregációs intézkedéseket támogató Hallgatói Mentorprogram lehetőségei a pedagógusképzésben. In: Albert Gábor (szerk.): *Az óvodapedagógiától az andragógiáig*. Kaposvari Egyetem Pedagógiai Kara, Kaposvár. 113–125.
- Torda Ágnes (2008, szerk.): *Utolsó padban... Egy program utóélete*. Educatio, Budapest.
- Varga Júlia (2009): A tanárok elosztása a különböző szociokulturális háttérű tanulókat tanító iskolák között. In: Fazekas Károly (szerk.): *Oktatás és foglalkoztatás*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest. 65–82.
- Zsolnai Anikó és Szenes Márta (1996): Új kezdeményezés a pedagógusképzésben. *Iskolakultúra*, **6**. 6-7. sz. 176–179.

Varga Tamás Általános Iskola

Levélcím: 6800 Hódmezővásárhely, Holló u. 36.

Telefon/fax: +36 62 245-877

Honlap: <http://vargatamas.hodtav.hu/>

Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézet

Levélcím: 6722 Szeged, Petőfi sgt. 30-34.

Telefon/fax: +36 62 420-034

Honlap: <http://www.edu.u-szeged.hu/nt/hu/>

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszachenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.